

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ
34 वा दीक्षांत समारंभ
शुक्रवार दिनांक 23 फेब्रुवारी, 2018
श्री. वि.ना. मोरे (भा.प्र.से.)
अध्यक्ष, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई यांचे
दीक्षांत भाषण

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाचे कुलगुरु डॉ. एम.जी. चांदेकर, व्यवस्थापन परिषद तसेच विद्वत सभेचे सदस्य, अभ्यास मंडळांचे सदस्य, प्र-कुलगुरु, कुलसचिव, महाविद्यालयांचे प्राचार्य, सन्माननीय अतिथी इतर उपस्थित नागरीक आणि आजच्या पदवीदान समारंभात पदवी ग्रहणासाठी उपस्थित पदवीकांक्षी बंधु भगिनींनो,

2. पदवीदान समारंभासाठी सामान्यतः शैक्षणिक क्षेत्रातील किंवा संशोधन क्षेत्रातील थोर व्यक्ती, शास्त्रज्ञ, कुलपती अशा अधिकारी व्यक्तींना मार्गदर्शनासाठी बोलाविले जाते. मी मात्र या पैकी कोणीही नाही, कोणत्याही एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रातील अधिकारी (Authority) नाही, नेता नाही, उत्तम वक्ताही नाही आणि सेलिब्रिटी सुद्धा नाही. तरीही आपण मला या समारंभासाठी निमंत्रित केलेत हा मी माझा बहुमान समजतो, व आपल्या निमंत्रणाचा नम्रपणे स्विकार करतो. आपणा सर्वांशी या निमित्ताने बोलण्याची संधी दिलीत यासाठी आपले सर्वांचे व विशेषतः मा. कुलगुरुंचे आभार मानतो.

3. अमरावती शहराबाबत मला नेहमीच आदरयुक्त आकर्षण राहिले आहे. त्याचे कारण म्हणजे, माझे प्रत्यक्षात शिक्षण जरी या शहरात झालेले नसले तरी माझ्या गुरुंचे शहर म्हणून अमरावतीचे माझ्या हृदयात नेहमीच स्थान राहिले आहे. आपल्या शालेय किंवा महाविद्यालयीन जीवनात अनेक शिक्षक, व्याख्याते, प्राध्यापक येतात, परंतु त्यातील काही मोजकेच लोक गुरुस्थानी राहतात. मला माझ्या जीवनाच्या अत्यंत महत्वाच्या टप्प्यावर देवदुतासारखे भेटलेले छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा येथील भुगोल विभाग प्रमुख, प्रा. एस.पी.दाते व प्रा. संजीवनी दाते हे माझे गुरु दोघेही अमरावतीचे. प्राकृतिक भुगोल या विषयावरील ज्ञानभांडार त्यांनी इंग्रजी

भाषेतून मराठी भाषेत सर्व प्रथम आणून महाराष्ट्रातील महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना ते उपलब्ध केले. त्यांनी मला पदव्युत्तर शिक्षणाच्या वेळी केवळ अध्ययनच केले नाही तर आत्मविश्वास दिला, माझ्या जीवनाला दिशा दिली, मला स्वतःची ओळख दिली व पालकांप्रमाणे काळजी घेतली. त्यांचा मी कृतज्ञतेने उल्लेख करू इच्छितो. माझ्या एम.फिल पदवीसाठीच्या प्रबंधाचे शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर येथील मार्गदर्शक डॉ. पी. डब्ल्यु. देशमुख हेही अमरावतीचेच. यामुळेच अमरावती शहराने माझ्या हृदयात एक कप्पा व्यापला आहे. आजच्या समांरभामुळे या भूमीस वंदन करण्याची संधी मला प्राप्त झाली आहे.

4. अमरावती ही समाजसुधारक व संताची भूमि राहिली आहे. संत गाडगे महाराज यांचे अंधश्रद्धा निर्मूलन, अस्पृश्यता निर्मूलन, परिसर स्वच्छता, मनाची स्वच्छता, शिक्षण प्रसार अशा अनेकविध क्षेत्रातील कार्य केवळ विदर्भालाच नव्हे तर महाराष्ट्रास व संपूर्ण देशास मार्गदर्शक ठरले. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे ग्रामोद्धाराचे कार्यही याच पुण्यभूमीत घडले. डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचेही अस्पृश्यता निवारण, जातीभेद निर्मूलन व शैक्षणिक क्षेत्रातील कार्य याच भूमीत घडले. स्वातंत्र्यानंतर पंडीत नेहरुंच्या पहिल्या मंत्रीमंडळात कृषी मंत्री म्हणुन त्यांनी संपूर्ण देशात दिशादर्शक असे काम केले. देशाच्या पहिल्या महिला राष्ट्रपतीही याच अमरावती शहराने दिल्या. शिवाजी शिक्षण संस्थेचे पश्चिम विदर्भातील व विशेषतः ग्रामीण भागातील शिक्षण प्रसाराचे कार्य, हनुमान व्यायाम प्रसारक मंडळासारख्या संस्थेचे उल्लेखनीय कार्य याच भागात घडले. स्त्री पुरुष समानतासुद्धा अमरावती भागात मला प्रकर्षाने जाणवते. शिक्षण, समाजकार्य व विशेषतः राजकारण या क्षेत्रात पुरुषांएवढ्याच महिलाही या भागात आघाडीवर राहिलेल्या आहेत. आदर्श लोकप्रतिनिधी कसा असावा याची तीन उदाहरणे, महाराष्ट्राच्या राजकारणासंबंधाने मी नमुद करू शकतो. या तीन व्यक्ती म्हणजेच माझ्या जिल्ह्यातील अतिशय वरिष्ठ आमदार श्री गणपतराव देशमुख, अमरावतीचे आमदार श्री सुदाम देशमुख व प्रा. बी.टी. देशमुख. आपण ज्यांचे प्रतिनिधीत्व करतो त्या लोकांच्या सेवेत कसे सतत कार्यरत रहावे याचे या तिघांनी उदाहरण घालून दिले आहे. श्री सुदाम देशमुख यांनी अखेरच्या श्वासापर्यंत सर्वसामान्य लोकांचे प्रश्न अत्यंत कळकळीने व पोटतिडकीने मांडले. प्रा. बी. टी. देशमुख यांची अभ्यासपूर्ण भाषणे,

प्रयत्नातील सातत्य, सामान्यांप्रती कळकळ, अमरावती शहराच्या प्रश्नासाठी तडफेने व आक्रमकपणे शासनाकडे केलेला पाठपुरावा या बाबी सर्वश्रुत आहेत. एकप्रकारे लोकसेवेचा वस्तुपाठच या भुमीत अनेक महनीय व्यक्तींनी घालून दिला आहे जो संपूर्ण महाराष्ट्राला व देशाला दिशादर्शक ठरला आहे. यामुळेच मला अमरावती विद्यापीठातील आजच्या पदवीदान समारंभाच्या निमित्ताने आपणामध्ये सामिल होण्यास समाधान वाटते.

5. या समारंभासाठी उपस्थित असलेल्यांपैकी विधीसभा व विद्वत्सभेचे सदस्य, प्राध्यापक, प्राचार्य अशा अध्यापक वर्गासाठी मी फारसे काही सांगू शकणार नाही. कारण ही सर्व मंडळी स्वतःच त्यांच्या-त्यांच्या विषयातील तज्ञ आहेत. शिक्षण क्षेत्राशी माझा उमेदीच्या काळातील व्याख्याता पदावरील चार वर्षांचा अपवाद सोडला तर पुढे संबंध राहिला नाही. त्यामुळे शिक्षण क्षेत्रात कार्यरत अशा अध्यापक वर्गास मार्गदर्शन करण्याची पात्रता व अधिकार मला नाही. मात्र आज ज्यांनी येथे पदवीदान समारंभात पदव्या ग्रहण केल्या, त्या पदवीकांक्षींशी मात्र मी बोलू इच्छितो, हितगुज करू इच्छितो. किमान माझ्या वयाच्या आधारे तरी त्यांना मार्गदर्शन करण्याचा मला थोडा अधिकार आहे असे मी समजतो. आपण सर्व जण सोशिक आहात त्यामुळे पुढील काही वेळ मला आपण सहन कराल अशी आशा आहे.

6. आजच्या पदवीदान समारंभात प्रत्यक्ष उपस्थित राहून ज्यांनी पदव्या ग्रहण केल्या त्यांचे मी प्रथम मनःपूर्वक अभिनंदन करतो. ज्यांनी विशेष प्राविण्यासह विविध पुरस्कार वा पदके मिळविली त्यांचे विशेषत्वाने अभिनंदन करतो. माझ्या शालेय जीवनात मी पारितोषिके, पदके अथवा बक्षिसे फारशी मिळवली नाहीत. जीवघेणी स्पर्धा टाळून सर्वसामान्यांपैकीच एक राहून जिवन जगण्यावर मी जरा जास्तच विश्वास ठेवला. त्यामुळे पुरस्कारप्राप्त पदवीकांक्षींचे मला विशेष कौतुक आहे.

7. विद्यार्थी मित्रहो, पदवी ग्रहणानंतर आता तुम्हा सर्वांचे शालेय किंवा महाविद्यालयीन विद्यार्थी जीवन औपचारिकपणे संपुन तुम्ही आयुष्याच्या एका नव्या दालनात प्रवेश करत आहात. शाळा कॉलेजेसमधील सुरक्षित वातावरणातून स्पर्धेच्या जगात प्रवेश करत आहात. एका मर्यादित कार्यक्षेत्रातून एका विस्तीर्ण जगात पाय ठेवत आहात. पुस्तकी शिक्षणाच्या दालनातून आता तुम्ही खुल्या जगातील आयुष्याच्या ख-या अनुभवास सुरुवात करत आहात. समाजात वावरतांना तुम्ही

आतापर्यंत घेतलेल्या शिक्षणाची, ज्ञानाची व कौशल्यांची कसोटी लागणार आहे. येथुन पुढील मार्गक्रमणातही अनेक अडचणी, अडथळे किंवा संकटे पार करुन तुम्हाला पूर्ण करावयाची आहे. आयुष्यातील एका महत्वाच्या वळणावर तुम्ही पोहोचला असुन गृहस्थी जीवनाचा दुसरा महत्वाचा टप्पा तुम्हाला गाठावयाचा आहे. औपचारिक शिक्षणाद्वारे पदवी किंवा पदव्युत्तर पदवी मिळवुन तुम्ही एक टप्पा पूर्ण केला आहे. नोकरी, व्यवसाय इ. साठी आवश्यक असणारी किमान शैक्षणिक अर्हता तुम्ही पदवीद्वारे मिळविलेली आहे. मात्र आता स्पर्धेत टिकुन, संघर्ष करुन व योग्य मार्गावर राहुन प्रत्यक्ष जीवनात यशस्वी व्हावयाचे आहे. मला विश्वास आहे की, तुम्ही महाविद्यालयीन जीवनात तुमच्या गुरुजनांच्या सहाय्याने जे ज्ञान मिळवले आहे, त्या आधारे या पुढील जीवनात तुम्ही यशस्वी व्हाल.

8. संत गाडगे महाराज विद्यापीठाअंतर्गत विविध महाविद्यालयांमधुन ज्ञानदानाचे महत्वाचे कार्य करणा-या आपणा सर्व अध्यापक वर्गाचे मी या प्रसंगी एका महत्वाच्या बाबीकडे लक्ष वेधु इच्छितो. ती म्हणजे शिक्षणाचा दर्जा. अलिकडेच एका स्वयंसेवी संस्थेने राज्यातील व देशातील प्राथमिक शिक्षणाच्या दर्जाबाबत केलेल्या पाहणीचे निष्कर्ष काळजीत टाकणारे आहेत. सदर पाहणीतील अचुकता व अधिकृतपणा याबाबत थोडे मतभेद शक्य असले तरी तिसरी-चौथीतील विद्यार्थ्यांना अपेक्षित असणारी वाचन, लेखन, आकलन किंवा गणिती कौशल्ये सातवी आठवीच्या विद्यार्थ्यांनाही बहुतांशेने प्राप्त झालेली नाहीत हा निष्कर्ष परिस्थितीचे गांभीर्य दर्शवितो. लोकसेवा आयोगात गेली साडे तीन वर्षे काम करतांना, मला आढळून आले की, अत्यंत तीव्र स्पर्धेतुन मुलाखतीच्या टप्प्यापर्यंत पोहोचलेल्या उमेदवारांपैकीही काही उमेदवारांकडे व्यवहारज्ञानाचा पूर्ण अभाव दिसुन येतो. खाजगी इंजिनिअरींग कॉलेजमध्ये दोन-तीन वर्षे स्थापत्य अभियांत्रिकी शिकवणा-या उमेदवाराला मुलाखत दालनातील भिंतीची किंवा टेबलाची ढोबळ मोजमापे सांगुन क्षेत्रफळ विचारले तरी, समोरच्या कागदावर पेन्सिलने गुणाकर भागाकर करुन व एक दोन मिनिटे घेऊनही चुकीचे उत्तर मिळते. कृषी विषयामधील पदवी किंवा पदव्युत्तर पदवी धारण करणा-या शेतक-याच्या मुलास एकर, गुंटे, हेक्टर आर या विषयी किंवा त्याच्या शेतातील पिकाच्या वाणाविषयी, हेक्टरी उत्पादकतेविषयी उत्तरे देता येत नाहीत हे क्लेषदायक वाटते. महाराष्ट्रात

स्थायिक असलेल्या महाराष्ट्रायिन कुटुंबातील मराठी वाङ्मयात पदवी मिळवलेल्या उमेदवारास ज्ञानेश्वरी या ग्रंथाचे सार किंवा महत्व सांगता येत नसेल, किंबहुना ज्ञानेश्वरी कोणत्या भाषेत लिहिली आहे हे सांगता येत नसेल तर याला काय म्हणावे हा प्रश्न पडतो. असे उमेदवार कमी असले तरीही परिस्थिती गंभीर आहे हे नक्की. याचा आपण सर्वांनी वेळीच विचार करणे आवश्यक वाटते. राज्यातील विद्यार्थ्यांना वैद्यकीय किंवा अभियांत्रिकी शिक्षण परवडेल अशा फीमध्ये शक्यतो त्यांच्या परिसरात किंवा भागातच मिळावे व कॉलेजेसमधील प्रवेश क्षमता वाढून राज्यातील विद्यार्थ्यांना दुरवर पुण्यामुंबईस किंवा अन्य राज्यात जावे लागू नये या उदात्त हेतुने विना अनुदानित तत्व 40 वर्षापूर्वी अमंलात आले. त्यातून अभियांत्रिकी व वैद्यकीय शिक्षणाची उपलब्धता खुप वाढली. पण चतुर्थश्रेणी कर्मचा-यास मिळणा-या वेतनापेक्षाही कमी वेतनात अनेक वर्षे खाजगी अभियांत्रिकी महाविद्यालयात शिकविण्याचे काम काही पदवीधर करतात हे पाहिल्यानंतर त्यांना दोष तरी कसा द्यावा असाही प्रश्न पडतो. पण नियमित प्राथमिक शिक्षकांचे, माध्यमिक शिक्षकांचे व विद्यापीठीय प्राध्यापकांचे वेतनमान सुद्धा खरोखरच अध्यापनाकडे दुर्लक्ष करण्याएवढे कमी आहे का याचाही विचार आवश्यक वाटतो. राज्याच्या एकुण खर्चापैकी सुमारे 20 % खर्च शिक्षणावर होतो हेही ध्यानात घेणे जरूर आहे.

9. विद्यार्थी मित्रहो, अशी जरी स्थिती असली तरी आपण निराश होता कामा नये. सध्याचे युग तीव्र स्पर्धेचे आहे. त्यात टिकून राहणेसाठी स्वतःला अद्ययावत ठेवणे गरजेचे आहे. स्पर्धेच्या या नव्या युगात संधीही अमाप आहेत. जग लहान बनले आहे, संपर्क साधने वाढली असून ती वेगवान बनली आहेत. इंटरनेट अर्थात माहितीच्या महाजालाने ज्ञानार्जनातील सर्व अडथळे दुर झाले आहेत. काही दशकांपूर्वी स्वप्नवत वाटणा-या किंवा अशक्य वाटणा-या अनेक गोष्टी प्रत्यक्षात आल्या आहेत. ज्ञानार्जनासाठी ग्रंथ विकत घेणे वा ग्रंथालयात जाणे गरजेचे राहिले नाही. जगभरातील ज्ञानाचा खजिना इंटरनेटवर उपलब्ध झाला आहे. तालुक्याच्या व मोठ्या गावांच्या ठिकाणांपर्यंत ब्रॉडबँड कनेक्टिव्हिटी उपलब्ध होत आहे. अतिवेगवान मोबाईल टेलिफोनद्वारे हातातील मोबाईल हँडसेटद्वारेच अनेक कामे करणे शक्य झाले आहे. छोट्या मोठ्या व्यवसायांसाठी महानगरांमध्ये आता ऑफीस किंवा टेबलस्पेसची गरजच राहिलेली नाही.

लॅपटॉप किंवा मोबाईल हेच चालतेफिरते कार्यालय म्हणून वापरता येतो. ज्ञान ही केवळ श्रीमंताची किंवा प्रस्थापितांची मक्तेदारी राहिलेली नाही. ज्ञानार्जन हे आता ग्रामीण भागात व सर्वसामान्यांच्या आवाक्यात आले आहे. मैदान सर्वांसाठी खुले आहे. कष्ट करणा-यांसाठी अगणित संधी प्राप्त झाल्या आहेत. फक्त उपलब्ध तंत्रज्ञानाचा व ज्ञानाचा कसा व किती वापर करावयाचा हे ज्याचे त्याने सुज्ञपणे व तारतम्याने ठरवायचे आहे.

10. ज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या वापराची दिशा खुप महत्वाची असते. अणुविज्ञान जसे अत्यंत उपयुक्त आहे तसे संहारकही आहे. इंटरनेट व मोबाईलबाबतही वापराची दिशा व तारतम्य खुप महत्वाचे आहे. ही साधने मानवासाठी आहेत कि मानवानेच या साधनांच्या हातचे बाहुले बनावे याचे भान ठेवणे जरूर आहे. विध्वंसक कामाऐवजी ज्ञान व तंत्रज्ञानाचा रचनात्मक गोष्टींसाठीचा वापर मानव जातीचे कल्याण करू शकतो. पण गैरवापर किंवा अतिवापर अधोगतीकडेही नेवू शकतो. अनेक विद्यार्थी, नोकरदार, युवक-युवती आपले काम सोडून किंवा कामांकडे दुर्लक्ष करून, केवळ करमणुकीसाठी तासनतास मोबाईल वा इंटरनेटचा वापर करतात, आपला अमुल्य वेळ वाया घालवतात, काही सबर्ब्यांचे व्यसनाधीन बनतात तेव्हा मात्र ही साधनेच आपल्यावर स्वार झाली आहेत व आपण त्यांचे गुलाम बनत आहोत असे वाटते.

11. विद्यार्थी मित्रहो, आपल्याशी मार्गदर्शक म्हणून बोलतांना मला याच भूमीत होऊन गेलेल्या महानुभांवाची आठवण करून द्यावीशी वाटते. राष्ट्रपिता महात्मा गांधी किंवा या भूमीतील संत गाडगे महाराज किंवा राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या गरजा किती किमान होत्या हे आपण डोळसपणे पाहिले पाहिजे. देशबांधवांची स्थिती पाहून संपूर्ण उर्वरीत आयुष्य केवळ पंचा परिधान करणारे महात्मा गांधी किंवा मिळेल त्या जुन्या व टिगळे जोडून बनविलेला कापडाचा सदरा परिधान करणारे व केवळ लोटा वापरणारे संत गाडगे महाराज यांचे जीवन म्हणजेच काटकसरीचा वस्तुपाठ आहे. निसर्गातील साधन संपत्ती मर्यादित आहे. तिच्यावर सर्वांचा समान हक्क आहे, ती ओरबाडण्याचा कोणालाही अधिकार नाही व अत्यावश्यक असेल तेवढाच तिचा वापर करावा हे आपण शिकले पाहिजे, अंगीकारले पाहिजे. दैनंदिन जीवनात अनेक छोट्या मोठ्या बाबीतून आपण हे साध्य करू शकतो. महात्मा गांधी किंवा संत गाडगे बाबांसारखी अगदी टोकाची

काटकसर अपेक्षित नसली तरी, भौतिक बाबींचा मोह/अतिरेक टाळणे व किमान आवश्यक तेवढाच वापर करणे खुप काही साध्य करेल. सार्वजनिक वाहतुक साधनांचा वापर करणे, शक्यतो सायकलचा वापर, पायी चालणे अशा छोट्या व शक्य असलेल्या बाबी सुद्धा खुप काही साध्य करू शकतात.

12. पुस्तकी ज्ञानाबाहेर जावुन व्यवहारातील ज्ञान मिळवणे सुद्धा अत्यंत आवश्यक आहे. नेहमीच्या पद्धतीने विचार करण्याऐवजी नव्या व वेगळ्या पद्धतीने विचार करणे (Out of Box Thinking) सुद्धा आवश्यक आहे. तरच आपण दैनंदिन जीवनातील विविध समस्यांवर मात करू शकतो. पंडीत नेहरुंनी असे म्हटले होते की, धाडसाने निर्णय घेणा-या व कृती करणा-या व्यक्तींनाच यश लाभते. अर्थात Success comes to those who dare and act. काही वर्षांपूर्वी केवळ कल्पनेत वाटणा-या गोष्टी आता विचार व कृती केल्यामुळे प्रत्यक्षात येत आहेत. उदा. माणसाच्या चालण्यातुन किंवा पळण्यातुन सुद्धा उर्जा निर्माण करता येते व मोबाईल चार्जिंगसारख्या कारणासाठी ती वापरता येते. ऐन उन्हाळ्यात, विहिरीत पाणी असुनही, विजेअभावी पंप चालु न शकल्याने मुलाप्रमाणे सांभाळलेली पिके डोळ्यादेखत जळुन जातांना शेतकरी जेव्हा पहातो तेव्हा आपल्याकडील मुबलक सौर उर्जेचा पाणी उपसण्यासाठी वापर करणे शक्य नाही काय हा विचार येत असे. सौर शक्तीवरील पंप आता वस्तुस्थिती बनत आहेत. आपल्याला वैयक्तिक पातळीवरील तसेच समाज म्हणुन व राष्ट्र म्हणुन भेडसवणा-या अनेक समस्यांना चाकोरीबाहेरील विचार व कृती केल्यास उत्तरे मिळू शकतात. माहितीचा, ज्ञानाचा खजिना त्यासाठी तुम्हा सर्वांना उपलब्ध आहे. उर्जा वापरात बचत, पाणी वापरात बचत अशा क्षेत्रात प्रचंड संधी आहेत. विज व पाणी टंचाईकडे आपण एक संधी म्हणुन पाहिल्यास केवळ या समस्यांवर मातच करता येणार नाही तर संशोधन, उत्पादन, वितरण, वापर व सेवा यांचे एक नवीन दालनच खुले होवू शकते.

13. इंटरनेटप्रमाणेच माहितीचा अधिकार हे आपणास लोकशाहीत मिळालेले एक अमोघ शस्त्र आहे. या अधिकाराचा हुशारीने व चांगल्या हेतुने वापर केल्यास तुम्ही सशक्त व प्रभावशाली व्हाल. शासन व प्रशासन यंत्रणेवर तुम्ही नियंत्रण ठेवू शकाल व कर्तव्यपालनासाठी त्यांना उत्तरदायी

ठरवाल. अगदी सामान्यातील सामान्य माणुसही माहितीच्या अधिकाराच्या प्रभावी वापराद्वारे शासन संस्थेस जबाबदार बनवू शकतो. पण येथेही माहितीच्या अधिकाराचा अति किंवा गैरवापर टाळणेच आपल्या हिताचे आहे. अत्यंत कमी खर्चात घर बसल्या तुम्ही कोणतीही अधिकृत माहिती मिळवू शकता. अडलेली कामे मार्गी लावू शकता, कुचराई असल्यास जाब विचारू शकता.

14. शासन किंवा प्रशासनाचे कामातील किचकटपणा कमी करून ती सोपी, सुटसुटीत व गतीमान करणे हा आजच्या प्रशासन व्यवस्थेतील कळीचा मुद्दा आहे. तांत्रिक भाषेत याला आपण Business Process Re-engineering म्हणतो. वास्तविक हे शासन किंवा प्रशासन यंत्रणांचे काम आहे. परंतु तुमच्यासारखे तरुण व अभ्यासु युवक याकडे जनतेच्या दृष्टीकोनातून पाहू शकता व अनेक चांगल्या सुधारणा किंवा बदल सुचवू शकता, घडवून आणू शकता.

15. आयुष्यातील या महत्वाच्या वळणावर तुम्ही प्रथम स्वतःचे ध्येय ठरविणेही जरूर आहे. त्यासाठी स्वतःला ओळखणे, काय आवडते, काय रुचते याचा विचार करून आवडीचे क्षेत्र निवडा, ध्येय ठरवा व ते साध्य करण्यासाठी स्वतःला समर्पित करा. ध्येयपूर्तीच्या मार्गात गफलत होवू देवू नका. शॉर्टकट घेणे टाळा, कष्टाची तयारी ठेवा, अनुभव किंवा पुरेशा तयारी अभावी खुप उंच उडी मारून जखमी होण्यापेक्षा विश्वासाने एक एक पायरी चढून लक्ष गाठणे कधीही श्रेयस्कर. स्पर्धेच्या या जगात पदवीधर, नोकरदार, कर्मचारी यांची संख्या खुप आहे. त्यामुळे यश अवघड वाटेल. पण समर्पित वृत्तीने व प्रामाणिकपणे कष्ट करणा-यांची संख्या फार कमी आहे. तुम्ही त्यापैकी एक असाल तर तुम्हाला ओळखून संधी देण्यासाठी व तुमचा उपयोग करून घेण्यासाठी अनेक व्यक्ती, उद्योजक, संस्था उत्सुक आहेत. अशा गुणवंत युवकांचीच त्यांना गरज आहे. त्यामुळे स्वतःची जिद्द, चिकाटी व कष्ट यावर विश्वास असेल तर अपयशाची भिती बाळगण्याचे कारण नाही.

16. पदवीनंतर पुढील जीवनाची दिशा ठरविण्यासाठी तुमचे आदर्श कोण हे प्रथम विचारपूर्वक ठरवा. तुमचे आदर्श कोण किंवा अजरामर व्यक्ती कोण होऊन गेल्या असे विचारल्यास शेक्सपिअर, टॉलस्टॉय, बर्नाड शॉ, प्लेटो, अॅरीस्टॉटल, ज्ञानेश्वर, तुकाराम, रविंद्रनाथ टागोर, अलेक्झांडर, नेपोलियन, बिस्मार्क, जोसेफ मॅझिनी, छत्रपती शिवाजी महाराज, महात्मा फुले, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, महात्मा गांधी, संत गाडगे बाबा, पंडीत नेहरु, सुभाषचंद्र बोस, सरदार

पटेल, इंदिरा गांधी अशा लेखक, तत्ववेत्ते, योद्धे, कवी, समाजसुधारक, लोककल्याणकारी राजे अशा विविध क्षेत्रातील प्रतिभावंताची नावे तुमच्या समोर येतील. यातील एकतरी व्यक्ती श्रीमंत किंवा अतिश्रीमंत होती काय याचा विचार करा. किंबहुना ऐतिहासिक काळामध्ये राज्यात, देशात किंवा जगात कोण श्रीमंत होवून गेले या प्रश्नावर आपल्याला नावेही आठवत नाहीत. इतिहासात अजरामर होतात ते देशभक्त, शहीद, योद्धे तत्ववेत्ते, लेखक, समाजसुधारक क्रांतीकारक व संत महात्मे. धनवान नव्हे. धनवानांपैकी सुद्धा जर कोणी थोडेफार लौकिक प्राप्त असतील तर तेही असेच असतात ज्यांनी आपली संपत्ती समाजासाठी, गरीबांच्या उद्धारासाठी किंवा कल्याणकारी कामासाठी वापरलेली असते.

17. जीवनात जेव्हाही तुम्हाला करावयाच्या कृतीबद्दल किंवा घ्यावयाच्या निर्णयाबद्दल प्रश्न पडेल, दुविधा होईल, तेव्हा महात्मा गांधींनी सांगितल्याप्रमाणे, सर्वात गरीब माणसाचा चेहरा तुमच्यासमोर आणा व तुमची कृती किंवा निर्णय त्याच्यासाठी उपयुक्त आहे काय याचा विचार करून निर्णय घ्या. कौटुंबिक किंवा वैयक्तिक पातळीवर निर्णय घेतांना सुद्धा तुमच्या कृतीमुळे तुमच्या आप्ताना अभिमान वाटेल, समाधान वाटेल अशी कृती करा. तुम्ही स्वतःच्या अथवा प्रिय व्यक्तींच्या नजरेतून कधीही उतरणार नाही अशी कृती करा.

18. निर्वाहासाठी काही प्रमाणात धन व भौतिक बाबींचे संपादन आवश्यक असले तरी, धनसंचय हेच एक उद्दिष्ट योग्य नाही. अंगीकृत काम करतांना तुमची वैचारिक बैठक पक्की असू द्या. त्यासाठी वाचन करा. चरित्रे व आत्मचरित्रे या कामी उपयुक्त ठरतात. आपल्या राज्य घटनेतही याबाबत अमूल्य मार्गदर्शन मिळते. नागरीकांसाठीची मुलभूत कर्तव्ये ही आपणासर्वांसाठी दिपस्तंभासमान आहेत. त्यांचा मी येथे जाणीपूर्वक पुनरुच्चार करू इच्छितो. आपल्या स्वातंत्र्य लढ्यातील उदात्त तत्त्वे, देशाची एकता व अखंडता, धर्म, जात, भाषा, प्रदेश या पुढे जाऊन देशवासियाबद्दल बंधुता व एकोप्याची भावना, महिलांचा सन्मान व प्रतिष्ठा, आपल्या संमिश्र व समृद्ध संस्कृतीचा वारसा, निसर्गाची जपणुक, प्राणीमात्रांवर दया, वैज्ञानिक दृष्टीकोन, अंधश्रद्धा व जुनाट विचारांचा त्याग, सुधारणावादी दृष्टीकोन, शोधक वृत्ती, सार्वजनिक संपत्तीचे रक्षण, हिंसाचाराचा कटाक्षाने त्याग, स्वतःचे व मुलांचे शिक्षण या सर्व बाबी नेहमी आपल्यासमोर दिशादर्शक म्हणून ठेवल्या पाहिजेत.

19. आपणांशी हे सर्व बोलतांना मी काही नवीन सांगत नाही. जे ज्ञानभांडार अगोदरच उपलब्ध आहे, त्यातीलच काही बाबींची मी फक्त आठवण करून देत आहे. तुमच्या परिसरातच

अनेक थोर विभूती होऊन गेल्या आहेत. त्यांनी आपल्या राज्याला व देशाला सेवेचा, स्वच्छतेचा, त्यागाचा व सुधारणांचा मार्ग दाखविलेला आहे, त्याचे मोल जाणून घेऊ या. अभ्यास व वाचन करतांना त्यातील थोडेतरी आचरणात आणू या. तुम्ही औपचारिक शिक्षणातून पदवी प्राप्त केलीत, पण त्याशिवाय किमान काही कौशल्ये अर्थात Soft Skills सुद्धा प्राप्त करा. त्यांचा पुढील जीवनात उपयोग होईल. अडचणी आल्या, अपयश आले तर नाउमेद होऊ नका. चुका झाल्यास त्यातून बोध घ्या व त्यांची पुनरावृत्ती टाळा. आता तुम्ही प्रौढ झालेले आहात. त्यामुळे लवकरात लवकर स्वावलंबी बना. कोणत्याही कामात किंवा शारीरिक कष्टात कमीपणा बाळगू नका. मित्रांना मदत व सहकार्य करा. आई-वडील व गुरूजनांचा आदर करा. यशासाठी अनुचित मार्ग अर्थात Short Cut टाळा. प्रलोभनांना बळी पडू नका. योग्य-अयोग्य, चांगले-वाईट हे विचारपूर्वक उरवा. चुकीच्या बाबींना ठामपणे नकार द्या. स्वानुभवावरून सांगतो, प्रखर बुद्धिमत्ता नसेल, धनसंपत्ती नसेल, ओळख किंवा प्रभाव नसेल, फार मोठा कौटुंबिक वारसा नसेल तरीही तुमची जीवनमुल्ये शाबूत असतील, योग्य दिशा व स्वतःवर विश्वास असेल, प्रयत्नांत सातत्य व चिकाटी असेल, वर्तनात नम्रपणा, साधेपणा व सच्चाई असेल, तर यश निश्चितच मिळते. फार तर विलंब लागू शकतो. स्वतःच्या आरोग्याकडेही दुर्लक्ष करू नका. व्यसनांपासून दूर रहा. वेळ निघून गेल्यानंतर पश्चात्तापाशिवाय काहीच हाती लागत नाही. चुकीचा आहार, व्यायामाचा अभाव व त्यातून येणारा स्थूलपणा अर्थात Obesity हीसुद्धा एक नवीन समस्या युवकांमध्ये दिसून येत आहे. त्याला वेळीच रोखा.

20. संत गाडगेबाबांच्या कर्मभूमीत, त्यांच्या नावाच्या विद्यापीठातून शिक्षण घेतलेल्या तुम्हां सर्व पदवीकांक्षींच्या उज्ज्वल भवितव्याबाबत मला खात्री आहे. एक जबाबदार नागरिक होण्यासाठी आणि यशस्वी व समाधानकारक आयुष्यासाठी तुम्हां सर्वांना मी मनःपूर्वक शुभेच्छा देतो. आपणा सर्वांशी बोलण्याची संधी दिल्याबद्दल मी पुन्हा एकदा मा. कुलगुरू व सर्व संबंधितांचे आभार मानतो व आपली रजा घेतो.

धन्यवाद.
